

Niyazî-i Mısırî Divanı'nda Gönül

The Heart in Tte Diwan of Niyazî-i Mısırî

MAHMUT KAPLAN

Prof. Dr., Beykent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Beykent University
Faculty of Arts and Sciences Department of Turkish Language and Literature, İstanbul/Türkiye,
mahmutkaplan53@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5592-8461

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types: Arařtırma Makalesi/Research Article

Geliř Tarihi/Received: 9 Haziran/June 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 27 Haziran/June 2023

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/katre/policy>

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Mahmut KAPLAN

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: iikv@iikv.org

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atıf | Cite as

Kaplan, Mahmut. "Niyazî-i Mısırî Divanı'nda Gönül: The Heart in Tte Diwan of Niyazî-i Mısırî". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi – Katre International Human Studies* (June / Haziran 2023), 19-37.

<https://doi.org/10.53427/katre.1312421>

The Heart in Tte Diwan of Niyazî-i Mısrî

Abstract

Niyazî-i Mısrî, a turbulent life spent in exile, is the most debated Sufi poet of Turkish Sufi literature, with numerous writings and discussions about his works, ideas, and poems. The focus of this article is Mısrî's struggle with the heart, its purification, and the path to becoming a perfect human being. Brief information about Mısrî's life and personality is provided in the text. Mısrî draws spiritual inspiration from figures such as Ali Ibn Abi Talib, Muhyiddin Ibn Arabi, and Mevlana Rumi. He has also written poems in response to the works of other poets such as Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Nesîmî, Elvân-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Kutupzâde İbrahim, Aziz Mahmud Hüdâyî, Sinan Ümmî, Gaybî Sunullah, and Şemseddin Sivasî, and has been influenced by them. In this article, the views of poets such as Yunus Emre and Ummî Sinan, whom Mısrî was influenced by and followed, on the subject of the heart are analyzed in as much detail as possible. Mısrî's couplets about the heart exhibit a passionate style. It can be said that in his poems, he took utmost care to adhere to the standards of Sharia law. Mısrî, like Yunus Emre and Ümmî Sinan, strongly emphasized that the heart belongs to Allah and that any love and attachment outside of Him should not reside in the heart. He expressed that the heart needs to be purified from worldly desires in order to be able to accommodate its owner. Mısrî himself explained in detail concepts such as wine, beloved, tavern, and wine jug, which are prone to misunderstandings related to Sufism and Sufis, in one of his booklets in his poems. In this regard, some excerpts from the relevant booklet have been quoted from time to time. Mısrî has stated that the heart will open to divine light through remembrance (zıkr) and contemplation (tefekür), and he emphasized the importance of remembrance and worship.

Keywords: Sufism, Sufi, Mısrî, Soul, Heart, Yunus Emre.

Niyazî-i Mısrî Divanı'nda Gönül

Öz

Çalkantılı hayatı sürgünlerle geçen Niyazî-i Mısrî, Türk tasavvuf edebiyatının en çok tartışılan, eserleri, fikirleri ve şiirleri hakkında en fazla yazılan bir mutasavvıf şairidir. Bu yazının konusu Mısrî'nin gönül, gönül tasfiyesi ve kâmil insan olma yolundaki mücadelesidir. Yazıda Mısrî'nin kısaca hayatı ve kişiliği hakkında bilgi verildi. Mısrî, manevi olarak Hz. Ali, Muhyiddin İbn Arabî ve Mevlanâ'dan feyz almıştır. Mısrî, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Nesîmî, Elvân-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Kutupzâde İbrahim, Aziz Mahmud Hüdâyî, Sinan Ümmî, Gaybî Sunullah, Şemseddin Sivasî gibi şairlerin şiirlerine nazire yazmış ve bunlardan etkilenmiştir. Bu makalede Mısrî'nin etkilendiği ve takip ettiği Yunus Emre ve Ümmî Sinan gibi şairlerin gönül konusu hakkındaki görüşleri mümkün olduğunca ayrıntılı bir biçimde incelendi. Mısrî'nin gönül konulu beyitlerinde coşkun bir eda vardır. Onun, şiirlerinde şeriat ölçüleri içinde kalmaya azami özen gösterdiği söylenebilir. Mısrî de Yunus Emre ve Ümmî Sinan gibi gönlün Allah'a ait olduğunu, O'nun dışındaki sevgi ve ilgilerin gönülde yer almaması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. Mısrî, gönlün zikir ve tefekkürle ilahi nurlara açılacağını söylemiş zikir ve ibadetin önemi üzerinde önemle durmuştur.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Sufî, Mısrî, Gönül, Kalb, Yunus Emre.

The Heart in the Diwan of Niyazî-i Mısrî

Summary

The life of Niyazî Mısrî can be summarized as follows: He was born on March 9, 1618, in Malatya. His real name was Mehmed, and his pen names were 'Niyâzî' and 'Mısrî'. He received his early education in his village and then sought religious and Sufi lessons from scholars to educate himself. He became a disciple of the Halveti sheikh Hüseyin Efendi from Malatya. Abdul-Qadir Gilani advised Niyazî in a dream to first learn the exoteric sciences and then turn to Sufism. With permission from his sheikh, Niyazî left Egypt in 1643 and traveled through various regions of Arabia and Anatolia. In 1646, he

settled in Istanbul but did not stay there for long. He first went to Bursa and then to Uşak, where he stayed with Sheikh Mehmed, a disciple of Ümmî Sinan, for a while. Later, he traveled to Elmalı with Ümmî Sinan (1647) and completed his education under the guidance of his sheikh during the nine years he spent there. In 1655, Niyazî was appointed as a caliph by Ümmî Sinan. He settled in Bursa in 1072 and continued his spiritual guidance duties. However, due to the disapproval of some of his words, he was exiled to Rhodes (1083). The exile in Rhodes lasted for 9 months, after which Niyazî was pardoned and returned to Bursa. Due to certain views that were not understood among the people and scholars, he was then exiled to the island of Limni (1677), where he lived under difficult conditions for 15 years. It is evident from his works that this troubled period of exile until 1691 left deep marks on Niyazî's soul. After the exile ended, he returned to Bursa, but his desire to join Sultan Ahmed II's campaign in Austria with his disciples was not welcomed by the sultan. Instead, it was suggested that he should pray for the army's victory, and he was advised not to come. Niyazî-i Mısrî, whose turbulent life was marked by exiles, is a Sufi poet who has been widely discussed and written about in Turkish Sufi literature. Niyazî drew spiritual inspiration from Hz. Ali, Muhyiddin Ibn Arabi, and Mevlana. He wrote response poems (nazire) to the works of poets such as Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Nesîmî, Elvân-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Kutupzâde İbrahim, Aziz Mahmud Hüdâyî, Sinan Ümmî, Gaybî Sunullah, Şemseddin Sivasî, and was influenced by them. In his written poems, Niyazî Mısrî often addresses his own self and heart, expressing the emotions and thoughts about the most important aspect of being human, which is the heart, with striking couplets and a clear, understandable, and eloquent language and style. In classical Turkish poetry, the heart is the lover's desire and aspiration, more precisely, the inner force that he cannot overcome in terms of love and beauty. It is the center of pleasure, delight, and pain. It is generally considered as the life element that keeps humans alive, along with the soul. The heart is sometimes used to mean the lover, and the lover converses with it as if it were a separate person, giving advice. Many examples can be found in folk songs showing that the meanings of the heart in classical poetry are also used. Mısrî states that the heart is indecisive. The heart desires to break free from the cage of the body and overcome obstacles in order to reach Allah. In achieving this goal, the body and the ego are obstacles. The poet's emphasis on the nature, characteristics, and purification of the heart bears great resemblance to Yunus Emre and Ümmî Sinan. Mısrî's verses on the subject of the heart exhibit a fervent and passionate style. It can be said that he takes utmost care to abide by the measures of religious law (sharia) in his poems. Mısrî, like Yunus Emre and Ümmî Sinan, emphatically emphasizes that the heart belongs to Allah and that love and interests outside of Him should not reside in the heart. Mısrî's initial advice to the Sufi traveler who sets out on the path with the feet of the heart is as follows: This period is the time for the people of affliction to weep and lament. This affliction can only be healed by love, and wounds can be mended. According to Mısrî, the heart is a mirror that is ignited with love, occasionally shattered by manifestations of divine wrath, but capable of manifesting the beautiful names of Allah. Niyazî, by showing the ways to purify and cleanse the heart, expresses that it belongs solely to Allah and is His throne. The heart is the place of Allah, who is the One who is exempt from the earthly limitations. The path to reaching this throne is through unity (tevhid) and continuous remembrance (zikr). Mısrî feels the need to warn people against love for the world. According to Niyazî, giving one's heart to the world brings about conflicts and troubles. Mistakes made cause distress in the presence of Allah. It is recommended to seek solitude (halvet) and prioritize remembrance to find oneself and purify the heart. This situation can be seen as a reflection of the poet being a sheikh of the Halveti order.

Giriş

Türk Tasavvuf Edebiyatında Yunus Emre'den sonra en çok konuşulan, tartışılan ve fikirleri hakkında en çok yazı yazılan isim Niyazî-i Mısrî'dir. Çalkantılı hayatı ve toplum olaylarına bigâne kalmaması, zaman zaman siyasî hareketlere yeltenmesi sebebiyle zahmetli ve çileli bir hayat yaşamış, coşkun fitratının bir tezahürü olan şiirleri asırlarca

okuna gelmiş, yankıları zamanımıza kadar ulaşmıştır. Mısrî'nin, şiirlerinde bazı tasavvuf terimleri dışında, rahat bir dil ve anlaşılır bir Türkçe kullandığı görülür.

Bu araştırmadaki temel amacımız Niyâzî-i Mısrî'nin kâmil insan olma yolunda gönül ve gönlün tasfiyesiyle ilgili görüşlerini ortaya koymaktır. Ancak ana konumuza geçmeden önce onun hayatından ve eserlerinden de bahsetmemiz gereklidir.

1. Niyâzî-i Mısrî'nin Hayatı, Kişiliği, Eserleri, Şeriat ve Tasavvuf Hakkındaki Temel Görüşü

Parsons'un sosyal düzen-din ilişkisiyle ilgili yaklaşımlarını incelemeye geçmeden önce faydacı yaklaşımın 'sosyal düzen problemi' olarak adlandırdıkları düşünce üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

1.1. Hayatı

Niyâzî Mısrî'nin hayatı kısaca şöyle özetlenebilir: 9 Mart 1618'de Malatya'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmed olup 'Niyâzî ve Mısrî mahlaslarını kullanmıştır. İlk eğitimini köyünde alan Mısrî, bilginlerden dinî ve tasavvufî dersler alıp kendini yetiştirmiş, babası, onu kendi şeyhine bağlanma arzusu göstermiş olsa da o, Malatyalı Halvetî şeyhi Hüseyin Efendi'ye intisap etmiştir. 20 yaşlarında 1048/1638'de önce Diyarbakır'a, oradan Mardin'e geçmiş, bulunduğu bu ilim ve kültür merkezlerinde ilmî yönden kendini geliştirmeyi sürdürmüştür. Daha sonra Kerbelâ, Bağdat ve Kahire'ye gitmiş, Mısrî'deki Câmîü'l-Ezher'de ilmî çalışmalarına devam etmiş, tasavvufî sülûkünü tamamlamaya çalışmıştır.

Rüyasında gördüğü Abülkadir Geylanî ona önce zahir ilmini öğrenmesini sonra tasavvufa yönelmesini tavsiye ettikten sonra kendisini yetiştirecek müridin Mısrî'de olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Niyâzî, şeyhinden izin alıp 1053/1643'te Mısrî'dan ayrılarak Arabistan ve Anadolu'nun değişik yörelerini dolaşmış, 1056/1646'da İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Niyâzî-i Mısrî adıyla anılmaya başlamış, İstanbul'da fazla kalmayarak önce Bursa'ya, oradan da Uşak'a geçmiş, burada Ümmî Sinan'ın talebesi Şeyh Mehmed'in yanında bir süre kalmıştır. Daha sonra Ümmî Sinan'la birlikte Elmalı'ya gitmiştir (1057/1647). Burada 9 yıl hizmetinde bulunarak sülûkünü tamamlayan Mısrî'ye 1066/1655'te Ümmî Sinan hilafet vererek irşatla görevlendirmiştir.

Elmalı'da bir süre kalan şair Uşak'a, oradan Çal ve Kütahya'ya geçerek bir müddet irşada devam etmiş, şeyhinin ölümü üzerine 1657'de Uşak'a geri dönmüştür. 1072'de Bursa'ya gelip irşat görevini sürdüren Mısrî'nin şöhreti her yere yayılmış, hatta İstanbul'a, saraya kadar ulaşmıştır. Saray tarafından Edirne'ye davet edilen şair Edirne'de kısa bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a, oradan da tekrar Bursa'ya dönmüştür.

Kaynaklar Niyâzî-i Mısrî'nin saray tarafından ikinci kez Edirne'ye davet edildiğini kaydeder. Bu ikinci gidişinde bazı sözlerinin beğenilmemesi üzerine Rodos'a sürgün edilir (1083); Rodos sürgünü 9 ay süren Mısrî affedilince Bursa'ya dönmüş, halk ve ilim adamları arasında tevilde zorluk çekilen birtakım görüşleri dolayısıyla bu kez Limni adasına sürgün edilmiş (1088/1677), 15 yıl süren bu menfa dönemde oldukça zor şartlar altında yaşamıştır.

1103/1691'e kadar süren bu sıkıntılı sürgünün Mısrî'nin ruhunda derin izler bıraktığı eserlerinden anlaşılmaktadır. Sürgün bitince Bursa'ya dönmüş, Sultan II. Ahmed'in Avusturya seferine müritleriyle birlikte katılmak isteği padişah tarafından hoş

karşılanmamış, orduya zafer için dua etmesinin daha münasip olacağı bildirilerek gelmemesi yönünde irade belirtilmiştir. Niyâzî, padişah fermanına rağmen savaşa gitmekte direnince Limni adasına tekrar sürgüne yollanmış, 1105/1694'te Limni'de vefat edince bulunduğu yere makamda defnedilmiştir.¹ Mısırî'nin sürgün hayatı yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Vefatına bazı şairler tarafından tarihler düşürülür:

Pervâz idince 'adne didüm Nazîm târîh
Cân-ı 'azîz-i Mısrî bir kumrî gibi uçdı
Düşdi çâr etrâfa mâtem didiler târîhini
Rûh-ı Mısrî maħfil-i 'âlîye pervâz eyledi (Donuk, 2016, s.404)

1.2. Kişiliği

Kaynaklarda yer alan, "Ol mîve-i naħl-i kerâmet ol hürşîd-i ufķ-ı hidâyet vilâyet-i Anaṭolıdan... 'ulûm-ı zâhir ü bâṭını tekmîl ve mertebe-i muṣakkdemât-ı taḥşîl edip ṭarîk-i zühd ü şalâḥa sâlik ve naḳd-i vaḳt-i fevz ü felâḥa mâlik olup..." (Çapan, 2005, s.603), "cezbe-i ilahîyye ile meşhur 'ilm-i cifre müte'allıḳ kelimâtı vâfir nizâm-ı aḥvâli nâdir şarâb-ı 'ışk ile mest-i lâ-ya'kıl" (Özcan, 1989, s.92), "Ali ve Hasan-Hüseyin tarafdarlığını aşırı dereceye vardıran ve kendisinde fevkalade manevi rütbelere bulunduğu vehimlerine kapılan Niyazî'nin çevresinde büyük alaka ve geniş bir manevi hava uyandırması bu mevzulardaki coşkun davranışlarındandır" (Banarlı, 1983, 702), "Cezbesi olup ilm-i cifre müte'allıḳ kelimâtı vâfirdir. Nizâm-ı aḥvâli nâdir, şürb-i aşk ile mest-i lâ-ya'kıl ve bununla berâber âlim ve fâzıl idi" (Süreyya, tarihsiz, s.193), "meşreb-i lâ'ubâlîleri ḥiddet-güy u saḥt-maḳâl ve ekşer-i evḳât müstaḡraḳ-ı lücce-i celâl olmaḡın yine baḥş-i mesâ'il-i cifriyye itmekle" (Donuk, 2016, s.403), "'Azîz-i mûmâ-ileyhüñ 'ilm ü fazlından ḳaṭ'-ı naḡar mu'ammâ-yı aḥvâl-i bûḳalemünî-meşreb-i mütelevvinelerinden erbâb-ı başîrete nümâyândur;" (Donuk, 2016, s.404) gibi sözler karakterini açıklayacak mahiyettedir.

Niyazî-i Mısrî'nin, dışarıdan gelen hediyeleri, yardımları kabul etmediği bilinmektedir (Aşkar, 1997, s.113). O, sadece müritlerinin eğitimiyle yetinmemiş halkın dini eğitimi ile de ilgilenmiş, mektep, kütüphane, talebe odaları ihtiva eden medreseler açtırarak sosyal bir kişilik sergilemiştir. "Etkili bir tarikat olan Halvetiye'nin önde gelen bir üyesi olan bu kişi, kendine has özellikleri yüzünden dikkate değer bir şairdi; kendini terk edip, tümüyle maşuka teslim olduktan sonra bulduğu huzur ve ruhun arayışı incelikli mısralarda yansır." (Aşkar, 1997, s. 113)

Tasavvuf edebiyatımızın bu en çok konuşulan, tartışılan şairlerinin başında gelen Mısırî'nin şiirindeki asıl hava tasavvufî aşk, neşve ve edadır." Mısırî'nin, Ahmet Yesevî, Yunus Emre çizgisini sürdüren önemli şairlerden biri olarak dikkat çektiği gibi Nesîmî, Elvân-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Kutupzâde İbrahim, Aziz Mahmud Hüdâyî, Sinan Ümmî, Gaybî Sunullah, Şemseddin Sivasî gibi şairlerin şiirlerine nazire yazması bunlardan etkilenmiş olabileceğini gösterir. Mısırî'nin manevi olarak etkilendiği, feyz aldığı şahsiyetlerin başında Hz. Ali, Muyiddin İbn Arabî ve Mevlanâ'nın geldiği ifade dilmektedir (Erdoğan, 1989, ss. CXXIII-CXXVIII).

¹ Niyazî-i Mısrî'nin hayatı için bkz.: Erdoğan, K. (1989). *Niyazî-i Mısrî Divânı*. Ankara: Akçağ; Kavruk, H. *Niyazî-i Mısrî*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazii-misri> (21.01.2023); Aşkar, M. (2007). Niyazî-i Mısrî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.33, S. 166-169). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

1.3. Eserleri

Âlim bir mutasavvıf olarak hem Arapça hem Türkçe eserler kaleme alan Mısırî'nin Türkçe eserleri daha çok kısa risaleler halindedir. Arapça eserleri: *Meva'idü'l-'irfân, ed-Devretü'l-'arşıyye fî ahkâmi'l-ferşıyye (Devre-i 'Arşıyye), Tesbi'-i Kaşide-i Bürde, Tefsiru Fatihati'l-Kitâb, Mecâlis.*

Türkçe bazı eserleri: *Divan, Tuhfetü'l-uşşâk, Mecmua, Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne (Risale fi't-tasavvuf), Risale-i Devriyye, Ta'birâtü'l-vakîât, Şerh-i Esmaü'l-hüsna (Esmâ-i Halvetiyye), Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre. (Aşkar. 2007, s.167-168)*

1.4. Tasavvuf ve Şeriat Hakkındaki Genel Görüşü

Niyazî Mısırî'nin şiirlerinde yer yer şeriatın sınırlarını zorlayan ifadeler bulunmakla birlikte özellikle *Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne*'de şeriatın zahirine sıkı bir bağlılık sergilediği dikkat çeker. Tasavvuf nedir sorusuna verdiği şu cevap onun şeriat konusundaki titizliğini göstermektedir (Mısırî, yk.64a.)

Eger bize iderlerse tasavvufun ibtidâsı nedür? Cevâp virürüz ki îmânuñ altı erkânı vardır ki ol erkân Allah'ıñ varlığına ve birliğine ve meleklerine ve kitâblarına ve resûllerine ve kıyâmet gününe ve hayır ve şerr Allah'ıñ taqdiriyle olduğuna dil ile ikrâr ve gönül ile taşdıkdür. Tasavvufuñ ibtidâsı budur. Eger su'âl iderlerseki tasavvufuñ intihâsı nedür? Cevâb virürüz ki tasavvufuñ intihâsı da bu altı erkân-ı îmâniyeyi dil ile ikrâr ve gönül ile taşdıkdür.

Yine aynı risâlede, “Şer’ati nâkış olanuñ hâkîkati de nâkış olur” (Mısırî, Yk.65a) diyen Mısırî'nin, sûfîlerin itikadına dair sorulan soruya verdiği cevap onun şeriatla olan samimi bağlılığının ifadesidir: “Bu şûfîler i'tikâdda ve 'ameliyâtta ne mezhedendür? Cevab: Şûfîlerüñ ekşeriyâ 'akâ'id-i İslâmiyetde mezhepleri ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atden Şeyhü'l-islâm vel-müslimîn e's-şeyh Ebû Mansûr Maturîdîdirler” (Mısırî, yk. 65a).

Mısırî sufîlerin mezhebi konusundaki sözlerini dört mezhep imamının itikatlarının aslında aynı olduğunu, birtakım fûruat konularında ihtilaf ettiklerini ve hiçbir sûfînin onların makamına ulaşamayacağını ifade ettikten sonra şöyle tamamlar: “İşte şûfîlerüñ mübtedîlerinüñ ve müntehîlerinüñ mezhepleri bu ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at mezhebîdür, gayrı degül.” (Mısırî, yk.65b) Mısırî, sûfîler arasındaki, bir şeyh ne kadar keramet sahibi olsa da şeriatın zahirine uymuyorsa yanlış yoldadır anlayışını da aynı risâlede vurgulamıştır.

Mısırî, söz konusu risâlesinde tasavvufî şiirlerde yanlış anlaşılacak bazı tasavvufî kelimelerin ne anlama geldiğini şu cümlelerle açıklamaktadır:

Şair, şarap, meyhan, kadeh, mahbup, zülûf, hâl ve yanak gibi kelimeleri tasavvufî anlamda yorumlar ve bu yorumlarla sûfî şairleri tezkiye eder. Sufîlerin eşyanın zahirinden batınına ve suretinden manasına nüfuz ettiklerini söyleyerek bu kelimelerin tasavvufî anlamlarını şöyle açıklar:

Şarâbdan murâdları ma'rifetullâhdur; neticesi maḥabbetu'llâhdur ve 'aşkdur. 'aşkla maḥabbet bir ma'nâyadır. Ve meyḥânedan murâd mürşid-i kâmilüñ gönüldür ki maḥabbetullâh ḥazînesidür. Ve kadeḥden murâd tâlibe telkîn itdüğü ismu'llâhdur yâḥud dehânından ma'ârif-i ilâhiyye ile şüdür iden kelimâtdur. Sâlik diñledükce ol kelimâtuñ zevkıylemest ü lâ-ya'kıl olur. Ve maḥabûbdan murâd mürşid-i kâmidür. Zirâ maḥbûbı gördükde gönül bir maḥabbet itdüğü tenâsüb-i a'zâsı olupher bir nakşı yirlü yirin bulduğıyçün

göñül maḥabbet ider. İmdi salike mürşid-i kâmilüñ derûnında ma'ârif-i ilahiyye yüz gösterüp ol ma'rifetle eşyâyı kemâhi görmege başlayup mürşidüñ her sözini ve her işini ve her şifât-ı bâḫnâsını ve ma'ârif-i ilâhiyesini bilüp añlamağa başladığı gibi göziyle ol mürşid ol maḥbûb-ı şûrîden biñ mertebe sevgilü görünür zîrâ ol maḥbûb tendür bu maḥbûb cândur. Ve zülûfden murâd mürşidüñ ḫâlibden yaña tenezzül idüp kelimât-ı câzibe söyledigidür. Ve ḫâlden murâd mürşidüñ istiğnâ'âleminde gâh müstağrak-ı baḫr-i vişâl-i zât oldığı ki ol vakitte göñli irşâddan müstağnî olur. Ve yañağından murâd gâhî ḫâlibe zamân ḫâlibüñ göñlinden iki cihân fikrini selb idüp belki ḫâlibe kendü vücûdını daḫı yavı kıldığı ḫâldur. Ve yüzinde olan ḫaḫları Kur'âna teşbîhden murâd oldur ki yüzden murâd mürşidüñ göñli yüzidür. Kur'andan murâd aḫlâk-ı ilahiyyedür ki "Taḫallaḫu bi-aḫlâki'llâh" ḫâşıl itmişdür dimek ister." (Mısrî, yk.67b-68a)

Mısrî, "insan âlemin ruhudur; insan, âlem ve Kur'an birbirinin aynasıdır. İnsan kemale erdikçe mükemmel bir ayna haline gelir ve âlemdeki her şey o aynaya yansır. İnsan bir ayna olarak âlemdeki her şeyin bilinme ilkesi ve aracı haline gelir. Mısrî bunu, "Büyük âlemde bulunan her şey küçük âlemde de bulunur. Çünkü âlem büyük olsa da insanın hakikatine benzer yaratılmıştır" diyerek insana verdiği değeri ifade eder (Demirli, 2007, s.169).

2. Niyâzî Mısrî Divanında Gönül

Gönül nedir, mahiyeti ve insandaki yeri hakkında sorulabilecek sorularla Mısrî'nin bu söze yüklediği anlamlara cevap bulabilmek için lügatlerde bu kelimeye ne gibi manalar verildiğine bakmak gerekir:

"Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı..." (Akalin, 2010, s.963), "Gönül âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir" (Pala, 2004, s. 168), "Gönül, yüreğin manevi halidir: "Aşk neşterinin ucunu ruhun damarına vurdular. Bir katre kan damladı ve adı yürek oldu. (Mevlânâ). Dil kelimesi gönül ile yürek manasında müşterek iseler de..." (Şükun, 1966), s.919) , "İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin manevî yönü, yürek, dil" (Demirli, 2007, s.169) , "Kalbin Türkçe karşılığı."(Demirli, 2007, s.169), "Kalbin kirlenmiş şekline bazen nefis de denir. Buna karşı nefsin arınmış şekli de kalptir, kalp hükmündedir." (Uludağ, 2019, s.18)

Klasik Türk şiirinde "Gönül, âşığın arzu ve istek, daha doğrusu aşk ve güzellik konusunda önüne geçemediği iç kuvvetidir. Zevk, haz ve elemelerinin menbaı, merkezidir. Ekseriya, insanın hayat unsuru olup uzviyeti ayakta tutan can mefhumu ile birlikte bulunur. Ve aşk, âşık söz konusu olduğu zaman hemen daima bulunur. Bazan da teşhis edilerek âşığın yerine ikame edilir. Ya da âşık, onunla ayrı bir şahısmış gibi konuşur, sohbet eder, dertleşir, tavsiyelerde bulunur, hiçbir zaman tesiri görülmemekle birlikte, nasihat eder."(Tolasa, 1973, s. 321) olarak hemen hemen aynı manalarda şairler tarafından kullanılmıştır. Halk türkülerinde de gönlün klasik şiirdeki anlamlarıyla kullanıldığını gösteren pek çok örnek bulmak mümkündür.

Mısrî'nin gönül konusunda söylediklerini anlayabilmek için Yunus Emre ve Ümmî Sinan'ın şiirlerinin penceresinden bakmak isabetli olur diye düşündük. Bu konuda Mısrî

sözlerinin aslında büyük hayranlık duyduğu Yunus Emre'nin kendine söylettiklerinden ibaret olduğunu söyler. Yunus, Mısrî için candır, can kadar önemlidir:

Niyâzînün dilinden Yûnus durur söyleyen

Herkese çü cân gerek Yunus durur cân bana (Y.D. 9/5)

2.1. Yunus Emre ve Ümmî Sinan'ın Şiirlerinde Gönül

Sufî şairler, üzerinde çok durdukları ve insanı insan yapan, Yaratan'a muhatap, bir bakıma Hakk'ın nazargâhı olan gönül nedir? Gönül denilince ne anlaşılması gerekir, gibi soruların cevaplarını zengin ifadelerle dile getirirler. Bu gerekçeden hareketle önce Yunus Emre ve Ümmî Sinan'ın şiirlerinde gönlü nasıl tanımladıklarını özetle vermeye çalışacağız:

Türk tasavvuf edebiyatının tesiri günümüze kadar devam eden unutulmaz ismi Yunus Emre'ye göre bir umman, bir okyanus olan gönül (Y. D. 121/4) , bir bakıma da dost yüzünü kible edinen daimî namazdaki aşk imamına uyan bir cemaattir (Y.D. 20/1). Gönülün aşka tabi olmasında, uymasında yadırganacak bir durum yoktur zira aşk, gönlü aydınlatan güneşe benzer. Gönül aşkla aydınlanır, sevgiliyi konuk edebilecek bir mahiyet kazanır. İçinde aşk bulunmayan gönül taştan farksızdır. Daha açık bir ifadeyle cansız, yani ölüdür (Y.D. 66/1). Varlık, hikmet sırrının içinde bir bina ise gönül de bu bina içindeki saklı hazinedir (Y.D. 295/1). Varlık, akıl sultanının içinde oturduğu bir kale, gönülse aşkın beklediği bir hazinedir (Y.D. 412/1). Gönül, canın hükmettiği bir sultan, dil ise kudret içinde yürüyerek gönle tercüman olan bir varlıktır (Y. D. 295/2). Gönül, ilahi aşkla durmadan coşup taşarak halden hale geçen, kabz ve bastla kapanıp açılan bir varlıktır (Y.D. 49/1). Yunus Emre'nin gönlü en güzel tarif eden ifadelerinden biri, onun Beytullah olduğunu dile getiren şu beyittir:

Kur'ân kelâmum didi gönüle evüm didi

Gönül ev ıssın bilmez âdemden tutmayalar (Y. D. 57/3)

Niyâzî-i Mısrî'nin mürşidi olan Ümmî Sinan'a (ö.1657) (Bilgin, 2000) göre gönül, kâinatın yaratıcısı olan Hakk'ın sarayıdır (Ü.S.D. 21/5). Allah, "müminin gönlü benim nazargâhımdır" diye buyurmuştur (Ü.S.D, 95/13). Hakk'a ulaşmak için çağlayıp duran bir akarsu olan gönül (Ü.S.D. 150/1), bu mihnet evi olan dünyada hakiki sevgiliye kavuşmadıkça asla gamdan kurtulamaz (Ü.S.D. 10/3). Can ülkesine girmeyen, âlem-i kübrâ'yı tanımaz. Can âlemini bilen, tanıyan gönül Allah'ın arşıdır :

'Âlem-i kübrâyı bilmez cân iline girmeyen

Gir gönül iklimini seyr eyle 'arşu'llaha bak (Ü.S.D. 84/8)

Niyâzî-i Mısrî, mürşitlerinin yolundan giderek gönül hakkında benzer ifadeler kullanır: Gönül bir şehirdir (N.D. 70/4, 128/1). Gönül, sübhanî mülkün renkli bahçelerini hasretle anan mir'ât-ı vech-i zât (N.D. 40/7, 108/5), feyizlerin mazharı (N.D.125/3), ilahi aşkla yanan bir külhan (N.D.127/2), arşı seyretme kabiliyetine sahip (N.D.141/1), bir hikmet hazinesi (N.D.150/5), Allah'ın zikriyle mutlu (N.D.154/8), tevhidle cennet bahçelerinden bir bahçe (N.D.163/1), hakiki sevgilinin hasretiyle yanıp yakılan bir Yakup (N.D.171/1), kâmil mürşidin nefesi ile hayat bulan (N.D. 94/5), ilahi aşk hazinesinin saklandığı viranedir (N.D. 33/9, 171/4). Kısaca gönül, aşkla yanan, zaman zaman celal

tecellileriyle paramparça olsa da esma-i hüсна tecellilerine mazhar olma kabiliyetine sahip bir aynadır (N.D. 93/5):

Riyâz-ı mülk-i sübhânî gönül mülki anar anı
Demâdem yanmada cânı cihânda gül'izârum yok

Sıyup biñ pâre iden şîşe-i kalbi celâlûndür
Yine her pâresinde görinen rûy-ı celâlûndür (N.D. 45/1)

2.2. Gönül Kararsız ve Değişkendir

Gönül yaratılışı itibariyle sürekli dalgalanan kararsız, bir deniz gibidir. Yunus Emre, “Hak bir gönül vermiş bana ha demeden hayran olur” mısraıyla bu durumu dile getirmiştir. Onun asırlar önce işaret ettiği bu durum modern psikolojinin de tespitleri arasındadır. İnsan her an değişir, her an başka bir âlemdir. Bediüzzaman’ın ifadesiyle insan, “ömrünün seneleri adedince, belki günleri adedince, belki saatleri adedince birer ferd-i âher sayılır.” (Nursî, 1986, s.308)

Ümmî Sinan, gönlün kararsızlığını sürekli dalgalanışını dikkate sunarak tecahülde bulunarak neden böyle olduğunu, eyvah beni dünyaya rezil ettin, âleme ifşa ettin, sürekli böyle kararsız olmana sebep ne diye sorar:

Ey dirigâ sen seni hep ‘âleme yayduñ gönül
Böyle her dem bî-karâr olmakda ne tuyduñ gönül (Ü.S.D. 95/1)

Mısrî, Yunus Emre ve Ümmî Sinan’ın düşüncelerini paylaşarak gönlün kararsızlığını çarpıcı ifadelerle dile getirir; o da Ümmî Sinan gibi gönlün kararsızlığının sebebini bilmediği söylerse de takip eden mısralarda sorusunun cevabını kendisi verir: Gönül ten kafesini parçalayarak engelleri aşmak, bu dünyadan giderek aslına ulaşmayı dilemektedir. Bu amacını gerçekleştirmek için engelleri, bedeni, emmare nefsi ve hevayı parçalamak ister:

Yok kararı gönlümüñ bilmem neden
Kaşd ider biñ pâre ola bu beden
Var ise gitmek diler bu aradan
Aslına ‘azm eyleyecek çağıdur (N.D. 51/4)

2.3. Gönül Dost Evidir

Daha önce de ifade edildiği üzere gönül, içinde masivaya yer olmaması gereken Hakk’ın durağıdır. Yunus Emre, gönlün dost evi olduğunu, gönlünün ve dilinin buna şahitlik ettiğini (Y. D. 19/9) söylerken benliği terk etmenin önemini de vurgular. Zira “ben” terkedilmediği zaman gönül Hakk’ı ağırlayamadığı (Y.D. 54/2) gibi din ve iman da barındırmaz (Y.D. 108/1). Yunus, “Dost nerede?” diye sorduğu sorunun cevabını hem gönülde hem candadır, diyerek yine kendisi verir:

Sorarısın dost kandadır kanda istersen andadır
Hem gönülde hem cândadır hiç kalmadı gümânumuz (Y.D. 118/8)

Gerçek bir imanla sahibine teslim edilen gönüller, her an yenilenir ve bunlar için ölüm söz konusu olmaz (Y.D. 261/3). Salık, benliğinden arınıp “ölmeden ölme” sırrına ererse dost gönle misafir olur, gönül onun nuruyla dolar (Y.D. 271/5). Kişi dosttan yana giderse dost da ona, onun gönlüne yönelir, gelir; gönül kalesini feth ederek masivayı yağmalar, kirden pastan arındırarak tertemiz eder (Y.D. 348/5). Yunus Emre'nin aşağıdaki beyti gönlün yerini ve değerini ifade etmek bakımından son derece anlamlıdır:

İstemegil Hak'ı ırak gönüldedir Hakk'a turak

Sen senligün elden bırak tenden içerü cândadır (Y.D. 54/2)

Ümmî Sinan'ın şiirlerinde de gönül Hakk'ın nazargâhı olarak tarif edilirken şeytanın gönülde bulunmasının dehşeti dile getirilir:

Hak Ta'âlâ mü'miniñ kalbi nazargâhım didi

Pâdişâhın beytine sen div neye koyduñ gönül (Ü.S.D. 95/13)

Masiva kirleriyle hasta olan gönüllerin ilacı İlahi aşktır (Ü.S.D. 31/1). Can iklimine girmeyen büyük âlemi tanıyamaz, bilemez. Gönül, Allah'ın arşıdır (Ü.S.D. 84/8). Gönlün vadedilen makamı elde etmesi için kendi varlığından geçmesi, nefsinin terbiye edip arındırması şarttır. Masiva ve benlik kirlerinden temizlenen gönle darlık biter; sevgili (Allah) misafir olur (Ü.S.D. 3/2).

Niyâzî-i Mısırî, Sevgilinin (Allah) gönülde misafir olmasının şartının, daha önceki üstatlarının izinden giderek, varlığın yani benliğin giderilmesi (tasfiyesi) olduğunu söyler (N.D. 3/2). Gönül, benlik ve masiva kirlerinden arındırılırsa sultanı ağırlamaya hazır hale gelir:

Yüzün Niyâzî eyle hâk derdile kıl bağruñı çâk

Kalbün sarâyın eyle pâk şâyet gele sultân saña (N.D. 3/12)

Gönlü temizlemek, arındırmak için salikin kulak, dil ve gönül kapılarını sıkı sıkıya kapaması gerekir. Bunlar yapıldığında gönle Hakk'a doğru kapı açılır ((N.D. 12/6). Allah, âdemoğlunun gönlünde bir deniz gizlemiştir. Bu ummanın farkında olmayan insan sürekli bir susuzluk çekmeye mahkûmdur (N.D. 22/3). Bu, salikin her şeyden önce nefsinin bilmesi gerektiğinin de bir ifadesidir. Gönül ancak zikirle tevhide ulaşır ve insan ancak marifetullah yoluyla feraha erer (N.D. 25/5). Görünen Niyâzî'nin mülkü değildir; onun gönlü içinde hazine bulunan bir harabedir:

Görinen şanma Niyâzî'nün hemân sen mülkünü

Göñli bir vîrânedür kim genç-i pinhân andadır (N.D. 33/9)

2.4. Gönül Hazine Gizleyen Viranedir

Gönül, Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanıma, bilme ve anlama demek olan marifetullahın bulunduğu bir harabedir. Aslında bu harabe olma hali bir görüntü, bir tür yanıltma biçimidir kem gözlerden hazineyi saklamak içindir. Gönlünü masiva tozlarından arındıran kâmil insanın kalbine sultan nüzul eder, mutlulukların en büyüğü ile şereflendirilir. Mısırî bu sebeple gönlünü hazine saklayan virane olarak niteler. O, büyük hazineden haber almanın coşkusuyla gönlündeki siva kirlerini yağmaya vermiş, mal mülk, sen ben kavgasından kurtulmuştur (N.D. 171/4). Niyâzî, varlığını Hakk'a feda ettiğinden

marifetullah hazinesine kavuşmuştur. Onun elinde gönlündeki hazineden başka varlık, başka sermaye yoktur:

Görinen şanma Niyâzînüñ hemân sen mülküñi

Göñli bir vîrânedür kim genc-i pinhân andadur (N.D. 33/9)

2.5. Gönül Ankadır

Ârifin gönlünü Anka'ya teşbih eden Mısırî, insanların onun haline aşına olamayacaklarını söyler zira Anka yere konmaz, gölgesi yere düşmez. Şair, ârifin yüce makamlarda pervaz ettiğini, onun Hakk'ın sır perdesinde olduğunu ifade eder. Halk, ârifin gönlünün kimde ve nerede olduğunu bilemez:

'Ârifüñ göñlini bilmez kandedür halk-ı cihân

Ol ki 'ankâdur yere düşmez bil anuñ sâyesi (N.D.183/5)

2.6. Gönül ve Vicdan İlişkisi

Vicdan lügatte, "Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlâk değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç" (Akalin, 2010, s.2485) "İnsanda iyiyi kötüyü ayırt eden, iyilikten huzur, kötülükten azap duymasına yol açan, davranışları hakkında âdil bir yargıya iten duygu" (Ayverdi, 2008, s.3366), " olarak tarif edilir. Bu tanımlardan yola çıkarak vicdanın bir iç muhasebe hakemi olduğunu söylemek mümkündür. Mısırî, vicdanın Allah'ın varlığını idrak ve buyruklarını dinleme, dolayısıyla hakikate erme merkezi olduğunu, vicdanında bu hakikati duymaya vesile olmayan ilim ve irfanın bir yararı olmadığını ifade eder.

Göñül tuymazsa vicdân ile Allâh'ı haqîkatce

Mücerred dildeki 'ilmi veyâ 'irfânı neylerler (N. D. 54/5)

Yukarıdaki beyitten bakılınca bozulmamış bir vicdanın Allah'ı bulacağı anlaşılıyor. İnsan yaratılıştan vicdanen kendisini yaratanı arama ihtiyacı duyar: "İnsanın fitrat-ı zîşuuru olan vicdanı, saadet-i ebediyeye bakar, gösterir" (Nursi, 2012, s. 705), "içinde daha önce duymadığı manevi bir esinti, bir ferahlık ve güzellik bulma" (Tulum, 2013, s. 674) sözleri vicdanın iman merkezli olduğunu ifade etmektedir. Vicdanın Allah'ı duyması masiva kirleri ile bozulmamış olmasına bağlıdır.

2.7. Dünyaya Gönül Vermek

Bir hadis-i şerifte dünya sevgisinin bütün kötülüklerin başı olduğu ifade edilmiştir. Bu hadisten ilham alarak tasavvuf edebiyatında özellikle şiirde dünya sevgisine karşı insanlar uyarılmıştır. Bu uyarı dünyayı çalışıp kazanma bakımından değil de gönülden sevmeme konusundadır. Salik, kalbinde dünyaya tapınacak derecede bir sevgi beslemeyecektir. Böyle bir sevgi kişiyi pek çok hata işlemeye sürükleyebilir. Mısırî de Yunus Emre, Ümmî Sinan ve daha birçok mutasavvıf şair gibi insanları dünya sevgisine karşı uyarma ihtiyacı duymuştur. Dünyaya gönül vermenin neticesinde başın kavgalara, belalara uğrayabileceği, yapılan yanlışların yarın, mahşerde hesap görülürken kişinin ayağına dolaşabileceğini ifade eder:

Göñül virme bu dünyaya başın uğratma gavğâya

Kazandığını 'amel bir gün gelür mîzâna tolanur (N.D. 64/5)

Mısır'ın üzerinde durduğu önemli bir konu da başına insanları, müritleri toplayıp kibir ve gurura kapılmanın insanı düşüreceği sıkıntılı durumudur. Şöhret, insan için her an felakete dönüşme potansiyeline sahiptir. Müritlerin çoğalması, dinleyen kalabalığın çoğalması mürşidi yoldan çıkarabilir. Ârif, şöhretin zararının idrakinde olmalı. Kalabalık içinde bile Hak'la birlikte olmayı ihmal etmemelidir. Tasavvufta halvet der encümen "Zâhirde halkla bâtında Hak'la olmak, bedenin halkla, kalbin Hak'la olması" denen durum çok önemlidir:

'Ârif oldur başına halkı dirüp cem' eylemez

Gönlü cümle halk içinde hâk ile yeksân gerek (N.D. 100/5)

2.8. Gönlü Masivadan Arındırmak

Tasavvufun temel işlevi nefis terbiyelerini sağlayarak insanların ahlaklı bireyler olmalarına hizmet etmektir. Güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildiğini ifade eden Hz. Peygamber'in sünneti ışığında mürşitler bağlılarını türlü eğitim süreçlerinden geçirerek amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Gönül arındırmak da ahlaklı birey olmanın en önemli basamağıdır. İnsanın mutluluğu göğsündeki kalp denilen manevi organın temizliğine, arındırılmasına bağlıdır. Mutasavvıf şairlerin hepsi gönül tasfiyesi konusunda titizlikle durmuş bağlılarını ve müminleri uyarmaya çalışmışlardır.

Yunus Emre gönül temizliği hususunda en çok duyarlı olan şairdir. Şiirlerinde her fırsatta gönül temizliğinin önemini vurgulamaktan geri kalmamıştır. Bir elbiseye necis olan kan bulaştığında yıkanması nasıl gerekiyorsa paslanan gönlün de öylece arınması gerekir. Elbisede kan gibi pis bir şey olduğunda namaz kılınmadığı gibi temiz olmayan kalple kılınan namaz da makbul olmaz:

Bir tona kan bulaşacak yumayınca mismil olmaz

Gönül pâsı yunmayınca namâz edâ olmayısar (Y.D. 24/2)

Gönlü kirlüten, pas tutmasına yol açan temel zararlıların başında kibir ve kin gelir. Gönlüden bu iki pislik yıkanmadıkça mürşidin nazarı salike bir fayda sağlamaz (Y.D. 24/3). Gönlü bozan en önemli hastalık "şek" yani Allah'ın varlığı konusundaki şüphe. Gönüldeki şek bütün kötülüklerin ve ruhî çürümelerin sebebidir (Y.D. 56/12). Gönüldeki şüphe karanlığını, pası silecek olan iman nurudur. Karanlık ve aydınlık bir arada barınmadığı gibi iman ve küfür de bir arada bulunmaz. İman bir kalbe girdiğinde küfrün karanlığını süpürür çıkarır (Y.D. 77/3).

Gönlü kirlüten bir diğer husus maddeye, mecaza olan ilgi ve bağlılıktır. Bir kalpte maddi olana rağbet ve sevgi varsa yozlaşma başlamış demektir. Sâlike düşen kalbinden suretleri çıkarıp temizlemek, rahmet suyunun kalp ülkesine akmasını sağlamaktır (Y. D. 230/5). Eğer gönülde pas yerleşir, kalıcı olup da temizlenmezse onun sahibi içeri girip yerleşmez. Gönülde iki varlık birlikte yer edinemez. Allah, gönlü kendisi için yaratmıştır; başka sevgileri barındırmasını asla kabul etmez. Masivaya yer veren gönül, sahibinin yolunu yitirmesine, sapmasına sebep olur (Y.D. 250/3).

Gönlü kirlüten, sahibini (Hakk'ı) ağırlamasına engel olan bir başka husus "yavuz düşünce" yani kötü niyetler, düşünceler taşımasıdır. Gönlünde kötü düşünce ve niyet besleyenler çıktıkları manevi yolculukta daha başta kaybedenlerden olur. Yunus Emre,

“Başkası için kuyu kazan kendi düşer” atasözüne vurgu yaparak insanlar için kötülük beslememeleri gerektiğini hatırlatır:

Zinhâr gönül evinde tutma yavuz endîşe

Biregüyçün kuyı kazan ‘âkıbet kendü düşe (Y.D. 293/1)

Niyazî-i Mısrî'nin mürşidi Ümmî Sinan da Yunus yolunda gönül tasfiyesi üzerinde önemle duran mutasavvıflardandır. Ümmî Sinan, gönlü arındırmanın temel şartı olarak maddî âlemin sevgisine gönülde yer verilmemesini vurgular. Dünya sevgisi gönülden çıkarılmadan kâinatı var eden Nakkâş'a ulaşamayacağını, başkalarına aldanmamak gerektiğini hatırlatır:

Kevn ü mekânîñ nakşını pâk eyle gönülden

Nakkâşa iriş gayrıya aldanmağıl zinhar (Ü.S.D. 54/6)

Gönül redifli bir şiirinde Ümmî Sinan, sözü tevhide, yüzü dergâha çevirmeyi tavsiye ederek bundan sonra gönlün arınabileceğini ifade eder (Ü.S.D. 98/3). Gönül dünya varlığından soyunup arınmadıkça kalpteki gamlardan, tasalardan kurtulamaz. Mana yolcusuna düşen; gönlü dünyevi her türlü tortudan, bağdan kurtarmaktır (Ü.S.D. 182/1).

Niyazî-i Mısrî, mürşitlerinin izinden giderek gönül arındırma konusundaki düşünce ve duygularını çarpıcı mısralarla dile getirir: İçi vesvasla (şeytan) dolmuş gönül, kibir ve haset askerinin her tarafı işgaline uğramıştır (N.D. 199/7). Cehalet karanlığı ile kaplanmış (N. D. 86/5) şeye gönül denemez; Mısrî, Samed aynası olan gönlün nasıl arındırılıp temizleneceği konusundaki tavsiyelerini şöyle dile getirir: Gönlü tasfiye etmenin birinci basamağı tevazudur (N.D. 3/12). Tevazuun gönülde yer etmesi “Tevhid” inancına bağlıdır. Birlik inancı gönülde dal budak salarsa gönül cennet bahçelerine döner, can dimağı tevhid esintileri ile güzel kokularla dolar:

Kalbüñi bâğ-ı cinân it ravza-i tevḥîd ile

Cân dimâğın kıl mu‘aṭṭar nefḥa-i tevḥîd ile (N.D.163/1)

Gönlün masivadan, Allah'tan başka varlıklardan temizlenmesi hususunda Mısrî, Allah'a iltica etmek, sığınmaktan başka yol olmadığını ifade ederken aslında nefsinden Allah'a, Allah'tan Allah'a sığınma ihtiyacından söz etmektedir (N.D. 125/5). Gönlün siva ve günah kirlerinden arınmasında namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerin titizlikle eda edilmesi ve daimî zikrin önemi büyüktür. Bu konuda Mısrî, Yunus ve Ümmî Sinan'la aynı düşünceleri paylaşır:

Şavm u şalât hac zekât günâh kirin maḥvider

Ḍarb-ı zıkr olmasa gönül pası silinmez (N.D. 73/2)

Gönül tasfiyesi konusunda Mısrî'nin en büyük silahı tevhididir. Allah'ı esma ve sıfatlarıyla tahkiki olarak bilen ârifler bir tevhid parıltısı ile on sekiz bin perdeyi bir anda gönülden kaldırıp aralayabilirler:

Ey Niyâzî ‘ârif-i billâh gönülden selb ider

On sekiz biñ perdeyi bir lemâ-i tevḥîd ile (N.D. 163/5)

2.9. Gönül Dost İlişkisi

Vuslatın şartı, ten mülkünü yok etmek, nefin arzu ve hevesleri cihetiyle bir tür öldürmektir. Bu düşünce nefsin hoşuna gitmez fakat O'na vasil olmanın bundan başka çıkar yolu yoktur. Mısri, tasavvuf yolcusunun Allah'tan başkasından uzaklaşmasını, nefsin isteklerine yüz vermemesini gerektiğini söyler. Zira Hakk'a kavuşmanın bedeli "ölmeden ölmek" sırrında gizlidir. Söylenmesi çok kolay gibi görünse de kişinin insanın önündeki en zorlu geçit budur: Nefsin isteklerine karşı koymak... Tarikatların aşmaya çaba gösterdikleri, çözmeye çalıştığı mesele budur. Bu, Lokman' (AS) ın bile çare bulamayacağı bir hastalıktır. İnsanoğlu gönül ve nefsin istekleri çarmıhında bir ömür gelgit yaşar. Gönül galip çıksa bu savaştan aradığı huzuru, sükûneti bulur feraha erer:

Dil beğâsın dost fenâsın istedi mülk-i tenüñ

Bir devâsız derde düşdüm âh ki Lokmân bî-ḥaber (N.D. 39/3)

Gönül, dert ehlini âşıkları ağlatıp inletenin kim olduğunu bilirse ona göre tedbir alır. Gönülün herhangi bir tedbire başvurabilmesi ise dostun tecellisine bir an da olsa mazhar olmasına bağlıdır. Gönül gözü bir görse, zevkine varsa o zaman dünya gözüne görünmez, ten kafesini parçalar, benlikten ve varlıktan geçerek dostu koşar:

Görse maḥbûbı gönül bî-iḥtiyâr mâ'il olur

Ehl-i derd 'uşşâkı kimdür zâr u giryân eyleyen (N.D. 141/12)

Gönül, Yunus'un dediği gibi deşikendir, dalgalıdır, fırtınalarla doludur. Ne zaman coşacağı, taşacağı bilinmez. Ağyarı terk etmeden sevdiğini, dostunu bulamaz. Dostu bulunca ağyarı terk eder, gayb perdesi aralanır, küfür de iman da yağmalanır. Çünkü artık müşahede ile mesele çözüme kavuşmuştur. Artık iman ve inkâr arasında seçim ortadan kalkmış, güneş apaçık parlamaya başlamıştır:

Çün buldı gönül yârum terk eyledüm ağıyârum

İmân ile zünnârum yağmadur alan alsun (N.D.145/7)

2.10. Gönül ve Aşk

Tasavvuf, kalp yani gönül ayağıyla manevi bir yolculuktur. Gönülü heyecana getiren, muhabbetullahtır. Salikin bütün çabası ilahî rızaya erip muhabbetullahta pervaz etmek, iç âlemini ilahi aşkın nuruyla aydınlatmak, maddi varlığını nurlandırmaktır. Yunus Emre ilahî aşkla mest olan aşığı şöyle tanımlar: gönülde dost sevgisini pekiştirmeyene, tul-ı emel(hırs) defterini dürmeyene âşık denmez:

Dost sevgüsin gönülde cânıla berkitmeyen

Tûl-ı emel defterin dürmeyen 'âşık mıdur (Y.D. 36/3)

Yunus'un tul-ı emel konusuna vurgu yapması, "Ümmetim hakkında endişe ettiğim hususlardan en korkunç heva ve hevese uymak ve tul-ı emel (hırs)dir." Hadis-i şerifinden dolayı olmalıdır. Tevekkül ve teslimi yaralayan tûl-ı emel müminin en önemli zaaflarından biridir. İlahi aşk kendini uzun emellere kaptıran kişinin gönlünde filizlenmez zira kalp sürekli geleceğe dair tasavvur ve beklentilerle meşguldür. Tul-i emel bir başka zararı "ben" in ön plana çıkarak kişiyi sürekli kendisiyle meşgul etmesidir. Oysa gönül Tecelli Tur'u olup Dost'a aittir. Gönül dosttan başkasına tahsis edilirse orada tecelli söz konusu bile olamaz.

Gönül Tur'unun tecelliye mazhar olması içinden sen-ben duygusunun çıkarılmasına bağlıdır. Sâlik, benini tamamen bertaraf etmedikçe gerçek muhabbetullahı ulaşamaz. Muhabbetullahı ermede gerçek müridin rehberliği de tasavvuf meşrebince son derece önemlidir (Y.D. 54/3).

Yunus Emre, muhabbetullah önündeki çetin bir engelin, bütün kötülüklerin anası olan dünya sevgisi olduğunu söyler. Dünya, insanlık tarihi boyunca kimseye ram olmadığı gibi âşıklarının sonu da hep hüsrân olmuştur (Y.D. 63/1). Mana yolcusu dünyadan yüzünü kalben çevirecek, dosta yönelip gereğini yerine getirme çabası içine girecektir. İlahî aşka erişmenin temel şartı ibadetleri yerine getirme, kulluktan şaşmamaktır. Kul, kendini görmeyecek Hakk'ın varlığına odaklanıp ona göre kendini programlayacak ki gönlü başkasından Allah'a yönelebilsin (Y.D. 238/5). Yunus'a göre içinde aşk, tabii olarak ilahi aşk bulunmayan gönül bir yıkıntıdan başka bir şey değildir:

'İşk bir ulu nazar durur 'âşık cânı dîdâr durur

'İşki olmayan gönüller vîrânedür şâr olmadı (Y.D. 386/5)

Ümmî Sinan, Dost'a (Allah) gönül veren kişiye onun aşkı yar olur; aksi takdirde onun semtine uğramaz diyerek muhabbetullahın ne kadar önemli olduğunu ifade eder:

Ben ol dōsta virdüm gönül 'aşk benüm ile yâr olur

Kim ki dōsta virmez gönül bu 'aşk andan bîzâr olur (Ü.S.D. 64/1)

Bir gönle ilahi aşk girdiğinde onu yumuşatır, muma çevirir. İlahî aşktan mahrum gönüller ise kara taş gibi katı ve duyarsızdır (Ü.S.D. 66/3). Ümmî Sinan, gönlün sürekli teyakuz halinde bulunması gereğini "ey gönül" redifli ilahisinde vurgulu tekrarlarla dile getirir (Ü.S.D. 98/1). Madem Allah bizi insan olarak varlıkların en şerefli olarak yarattı o halde ondan başkasına gönül vermek doğru değildir:

Seni insân eyledüm diyü öger ol Pâdişâh

Andan artuga gönül virmek düşer mi şânıña (Ü.S.D. 156/3)

Niyazî-i Mısrî, Hak yolcusunun sözün özünde gizli olan "mana cevherlerini" görmesi, duyması için zahir gözü kapatıp özüne kulak tutması gerektiğini hatırlatır (N.D. 8/5). Mısrî'nin varlığı yanmış, bîryan olmuş, gönlü ilahi aşkla bir külhane dönmüştür. Çektiği ıstırapla gözleri durmadan yaş dökmektedir. Aşkla sermest olan Mısrî bu yanışın, bu gözyaşlarının sebebini bilmediğini söylerken aslında tecahül sanatı yapmaktadır (N.D. 127/2). Şairin anlatmak istediği; Hakk'a varmak, ulaşmak isteyenlere vermek istediği tavsiye, salık verdiği en kestirme yol masivadan gönlü temizleyerek "aşk" a ulaşmaktır. İçinde "gayr/masiva" bulunan gönül Hakk'a vasıl olamaz. Mısrî'nin aşağıdaki beyti Kuşeyrî'nin şu sözünü hatırlatmaktadır: "Kap içine konan şeyi tutar ve bir kap dolu olduğu şeyden başkasını içine almaz. Tıpkı bunun gibi kalp muhabbetle dolunca içine sevgiliden başka bir şey sığmaz." Aynı mealde Cafer-i Sadık'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Allah'ı tanıyan masivadan yüz çevirir":

Vaşl-ı Hâk olmağa eylersen heves

'Aşka ulaş gayrdan gönülünü kes (N.D. 77/1)

2.11. Hakk'ı Bulmak

İnsan fitratının gereği olarak ebedi hayata hazırlık yapmak durumundadır. Bunu sağlamanın yolu da gönlün sürekli Hak'la meşgul olup tefekkür etmesi, asla ondan uzak düşmemesidir. İnsan her an gelebilecek ölüme karşı hayattayken hazırlık yapmalıdır (N.D. 92/1). Sâlik, gönlünde Hak'la olmayı amaç edinir, meşgul olur, ondan uzak kalmayı bir sorun olarak görür, bunu acısını gönülde yara sızlaması gibi hissederse Allah tarafından derdine, yarasına ilaç gönderilir, canı ve gönlü sağlığına kavuşur esenliğe çıkar:

Her kimüñ kim derd-i Hâkdan yüreğinde olsa tağ

'Âkıbet dermâna irüp cân u gönli ola şağ (N.D. 86/1)

Hak'tan ayrı düşmemenin vasıtası uzlet, "Günaha girmemek, daha çok ve daha ihlaslı ibadet etmek için toplumdan ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak. Buna halvet, inziva, vihdet adı da verilir... Mutasavvıfların maksatları ihtiyaçtan fazla toplumda bulunmamak... boş zamanlarda bir köşeye çekilerek ibadet ve tefekkürle zamanı değerlendirmek"tir. Mısri, bu prensipten hareketle uzleti seçme gereğini vurgular, bu tercihle Hak katında makbul olunacağını ifade eder (N.D. 81/4).

Mısri'nin şiirlerine bakıldığında her ne kadar muhatap için söylenmiş gibi bir üslup görülse de her fırsatta sözü kendi nefesine ve gönlüne getirerek birinci derecede kendisini muhatap kabul ettiği görülür. Nitekim aşağıdaki mısralarda bu temel amacının ifadesini buluyoruz. Her mısra da bir prensip, bir öğüt dile getirildiğini görüyoruz. Gönlüne şairin tavsiyeleri şöyledir: Hakk'a giden yolu bul. Hakk'ı dert edin, bu konuda yürekten ıstırap çek, ah et. Can ülkesindeki güneşi ve ayı bul. Can ülkesini asıl sahibi, onu aydınlatan Allah'tır. Nereye dönersen Allah'ın orada rahmeti ve lütfu ile hazır ve nazır olduğunu (Kur'an-ı Kerim, 2/286) bil. Nerede bakarsan Allah'ı bul, onun isim ve sıfatlarının tecellilerini gör:

Ey gönül gel Hâk'a giden râhı bul

Ehl-i derd olup derûnî âhı bul

Cânuñ ilindeki şems ü mâhı bu

Âdem isen "semme vechullâh"ı bul

Kande bakşan ol güzel Allah'ı bul (N.D. 103/1)

2.12. Gönül Ferahlığı

Hakk'a vasil olmayı amaç edinen yolcu, çektiği çile ve riyazetlerin neticesinde tecelli nurlarına mazhar olarak gönül ferahlığına erişir. Gönül ferahlığını sağlayan en önemli vasıta aşk ve onun da gereği zikir yani Allah'ı isim ve sıfatlarıyla sürekli anmaktır. Kur'an-ı Kerim'de, "Ey inananlar! Allah'ı çokça zikrediniz. (Kur'an-ı Kerim, 33/41)" ayeti zikirin önemini vurgulamaktadır. Kişi zikirle "tevhid"e ulaşır, Allah'ı tanıma zevkine erer. Tevhid nuruyla dolan gönül sonsuz bir ferahlama, bir huzur, bir rahatlama bulur. Kur'an-ı Kerim'de, "Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur. (Kur'an-ı Kerim, 13/28)" buyurulmaktadır:

Zikr il tevhide irerse gönül

Ma'rifetle bula şadruñ inşirâh (N.D. 25/5)

Zikir, iman konusunda çok önemlidir. Bir hadis-i şerifte, “İmanınızı ‘Lâ ilâhe illallah’ sözü ile tecdit ediniz” ifade edilen tavsiye, Mısır’ın üzerinde önemle durduğu bir ibadettir. Sâlik, gece, gündüz, her an, her saat zikirle meşgul olursa Allah’ın nuru gönlünde sağımlaşır. Zikrin devamı sayesinde gönül bozulmaz, tagayyür etmez:

Kim ki zikre gece gündüz sa’y ider

Nûrı gönlünde idiser irtisâh

Şol gönülde kim devâma ire ol

İrmez anuñ sîretine infisâh (N.D. 6/2-3)

Gönül zikir ve tefekkürle ilahi nur ve tecellilere mazhar olup manevi zevklere erer. Bu manevi zevkler karşısında kendinden geçer, maddi dili tutulur, fakat her azası dile gelip zikre başlar:

Gönül o bahre taldı dilüm tutuldu kaldı

Gördüm anuñ zikrine a’zâlarum dil oldu (N.D. 181/3)

2.13. Gönül yıkmak

İslam’da büyük günahlardan biri kabul edildiğinden tasavvuf şiiirimizde gönül yıkmak konusunda çok ciddi uyarılar, ikazlar yer alır. Özellikle Yunus Emre her fırsatta gönül yıkmamanın vebalinden bahsederek insanları uyarma ihtiyacı duymuştur. Gönül yıkmamanın hiçbir bahanesi olamaz. Derviş, sükûnet içinde Hakk’a teslim olup asla başkasını incitmemelidir (Y.D. 2/8). Aşağıdaki beyit gönül yıkmamanın Kâbe yıkmakla eşdeğer olduğunu göstermek bakımından dikkat çekicidir: Bir gönül yapmak bin kez nafile Hac yapmaktan daha iyidir:

Yûnus Emre dir hoca gerekse var bin hacca

Hepisinden eyüce bir gönüle girmekdür (Y.D. 91/5)

Derviş, başkasını asla hor görmeyecek, herkese, Hakk’ın mahluku olması bakımından, eşit bakacak ve kesinlikle gönül yıkmayacaktır (Y.D.142/4). İnsanların kalbini kıranın kıldığı namazdan bir fayda görmesi söz konusu değildir. Zira dosdoğru kılınan namaz kişiyi her şeyden önce günahlardan korur. Kalb kırmak gibi bir günah, gerçek namaz kılındıktan meydana gelmez, gelmemeli (Y.D. 166/1). Sert sözlerle insanları yaralayanlardan bir iyilik beklenemez. Yaşını başını almış insanlar eğer kalb kırılırsa boşa hacca gitme zahmetine katlanmasınlar zira ondan manevi bir fayda elde edemezler (Y. D.299/3). Gönül, Hakk’ın durağı olduğundan Kâbe’den daha yücedir (Y.D. 367/7). Gönül yapmak hacetmek kadar sevaptır. Gönül yıkan kişinin ilim ve amelinden fayda görmesi beklenemez (Y.D. 335/12). Yunus, gönül yıkmamanın günahı konusunda o kadar titiz davranır ki neredeyse küfürle eş değer sayar. İster hac yap, isterse bin kez gaza yap, bir kez gönül kırdınsa bir işe yaramaz. Boşuna yol tepmiş olursun, der:

Bin kez hacca vardunısa bin kez gazâ kıldunısa

Bir kez gönül sıdunısa gerekse yüz yıl yol dokı (Y.D. 367/6)

Yunus’un gönül yıkmakla ilgili aşağıdaki beyti bütün söylenenleri özetler mahiyettedir:

Gönül Çalab'un tahtı gönüle Çalap bahdı

İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkarısa (Y.D. 299/5).

2.14. Gönül Yapmak

Gönül arındırma meselesini çözen sâlikin önünde başka bir önemli konu daha vardır: Gönül yapmak, gönül kazanmak, Yunus'un tabiriyle gönül ele getirmek... İnsan olmanın en önemli özelliği başkasıyla iyi geçinmek, bunun gereği olarak da kalp kırmamak, dahası gönül kazanmaktır. Gönül nasıl kazanılır, sorusunun cevabını önce Yunus'tan dinlemek lazımdır: Yemek yedirmek, gönül ziyaret etmek. Gönül kazanmak Kâbe'den daha üstündür (Y.D. 380/4). Gönül yapmak bir nevi cennet meyvesi yetiştirmektir. Zira gönül yapmanın neticesi Allah'ın rızasını kazanarak cennete girmektir (Y.D. 141/4). Hz. İbrahim insanlık tarihinde cömert insanların en başında gelir. Ümmî Sinan, eğer sen de Hz. İbrahim Halil gibi olmak istersen nerede bir viran gönül varsa onu tamire koş diye seslenir:

Ger olasın 'ömr içinde sen de İbrâhîm Halîl

Kanda kim vîrân gönüller var ise var anı yap (Ü.S.D. 15/10)

2.15. Gönül İnsana Dolanır

İnsan, Allah'ın "eşref-i mahlukat" olarak yarattığı bir varlık olup maddî ve manevî bakımdan hayranlık uyandıracak bir özelliğe sahiptir. Yaratandan dolayı yaratılmışı seven bir inanın mensubu olan Mısırî, baktıkça insanda ilahi esmanın tecellilerini müşahade ile hayran kalıp duygularını şiirle ifade eder ve insanların bir kısmının Hakk'ı bulması bir kısmının batıla düşüp yoldan çıkmasına şaşırıldığını söyler:

Nazar kıldıkça insâna gönül hayrâna tolanur

Acebdür kimi Hâk ister kimi butlâna tolanur (N.D. 64/)

2.16. Gönül ve Hikmet

Âşıklar, Allah'ı her an isim ve sıfatları ile anmaya gayret ederler. Hu zamiri de sadece Allah'ı anmak için dillerinden düşmez. Hu: O... Âşık "Hu" der kalbini, ruhunu Hakk'a çevirir. Hu zikriyle âşıkların gönlüne "Ben bir gizli hazine idim..." kutsi hadisinden hikmet dolar. Bu hadis olarak anılan söz bütün tasavvuf ehli tarafından çokça anılır, kâinatın yaratılış sebebinin bu sözün manası olduğu ifade edilir. Kâinat bin bir hikmetle yaratılmış, şuur sahibi insanın gözleri, aklı ve ruhu önünde bir hikmet hazinesi olarak sunulmuştur. Âşık hu dedikçe bu hadisin hazinesinden gönlüne hikmet nurları indiğini Mısırî bu zengin anlamlı beytiyle dile getiriyor:

Ey Niyâzî gönline âşıklarun hikmet tolar

Küntü kenz"ün haznesinden yana yana hû deyü (N.D.150/5)

2.17. Niyazî'nin Gönülünün Dost'una Duası

Mısırî, gönülün Dost'u bulması için Allah'a, nefsinin meşru olmayan heveslerden, kalbini riyadan, gösterişten kesmesini, masivadan yüzünü çevirerek halvet yolunu göstermesini diler. Kişi ancak halvet ile sözü edilen bu engellerin üstesinden gelebilir, tefekkür ve zikirle bu geçitleri aşabilir. Bu sebeple büyük veliler hayatlarının belli dönemlerinde halveti, inzivayı ihtiyar etmiş, kendileriyle baş başa kalarak tefekkür ve ibadeti tercih etmişlerdir. Aşağıdaki beyitte: Nefsin hevadan, kalbin riyadan, meylin sivadan

kesilmesi gibi üç temel mesele ve çözümü söz konusu edilmiş ve bu kesme işlemi için de halvetin önemi vurgulanmıştır:

Nefsümi hevâdan kes kalbümi riyadan kes

Meylümi sivâdan kes halvet yolını göster (N.D. 42/3)

Gönül Gözü: Gönül gözü, insanın mana âlemine açılan penceresidir. Yukarıda sözü edilen aşamalardan halvetteki tefekkür, zikir ve riyazetle geçebilen salikin gönül gözü açılır, ilahi hakikatleri, güzellikleri müşahede etme mutluluğuna erebilir; gönül gözüne mana göklerinin yıldızlarının ışıkları ulaşır, binlerce ay ve güneşi müşahede zevkine erebilir:

Gönlüm göğünün yıldızınun hiç 'adedi yok

Her burcda benüm biñ güneş ü biñ kamerüm var (N.D. 46/2)

Gönül Dosta Gitmek Diler: Mısırî'nin, kalp ayağıyla yola çıkan gönül yolcusuna sülûkunun başlangıcında tavsiyeleri, uyarıları dikkate değer: Dert ehlinin ağlayıp inleme çağıdır bu başlangıç. Bu dert ancak aşkla tedavi edilebilir, yaralar onarılabilir:

İnile ey dertli gönül inile

Ehl-i derdüñ inleyecek çağıdur

Gel tımâr it yârene sen 'aşk ile

Yârelerüñ oñılacak çağıdur (N.D. 51/1)

Sonuç

Niyazî-i Mısırî, Türk tasavvuf edebiyatının en çok tartışılan, eserleri, fikirleri ve şiirleri hakkında en fazla yazılan bir mutasavvıf, bir şairidir. Yunus Emre ve Ümmî Sinan muakkibi olarak kaleme aldığı şiirlerinde çoğu zaman kendi nefesine ve gönlüne hitap eder. Mısırî, insanı insan eden en önemli yanı olan gönül hakkında duygu ve düşüncelerini berrak bir dil ve üslupla ifade etme başarısı göstermiştir. Halvetilik tarikatı içinde bir kol kuracak kadar özgün bir mutasavvıf olarak öne çıkan Mısırî'nin, özellikle gönül konusuna değindiği beyitlerinde coşkun ruhuna rağmen şeriat ölçüleri içinde kalmaya azami özen gösterdiği görülür. O da Yunus Emre ve Ümmî Sinan gibi gönlün Allah'ın nazargâhı olduğunu, masivadan arındırılması gerektiğini ısrarla vurgulamış, gönlü temizlemenin, tasfiye etmenin yollarını göstermiş, gönlün sadece ve sadece Hakk'a ait olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Gönül, Niyazî'ye göre arşullahtır. Bu arşa ulaşmanın yolu tevhid, dolayısıyla sürekli bir zikirdir. Gönlün zikir ve tefekkürle ilahi nurlara açılacağını söylemiş zikir ve ibadetin önemi üzerinde önemle durmuştur. Kişinin kendini bulması, kalbini arındırması için halveti tercih etmesi fikri Mısırî'nin sık vurguladığı hususlardan biri olarak dikkat çeker. Bu da onun bir Halveti şeyhi olmasının bir yansıması olarak görülebilir.

Kaynakça/Bibliography

Akalın, Ş.H. (2010). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aşkar, M. (1997). *Mehmed Niyazî-i Mısırî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara: Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

Aşkar, M. (2007). Niyazî-i Mısırî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C.33, S. 166-169). Türkiye Diyanet Vakfı.

Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. (C.3). İstanbul: Kubbealtı.

- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İstanbul: MEB.
- Bilgin, A. (2000). *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul: M.E.B.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç.
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî*, haz. Ankara: AKM.
- Demirli, E. (2007). Niyazî-i Mısırî - Tasavvufî Görüşleri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C.33, S. 163). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Donuk, S. (2016). *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfan'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Erdoğan, K. (1989). *Niyazî-i Mısırî Dîvânı*. Ankara: Akçağ yayınları.
- Kavruk, H. (2023). *Niyazî-i Mısırî*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/niyazii-misri> (erişim: 21.01.2023).
- Mustafa Safâyî Efendi (2005). *Tezkire-i Safâyî*. haz. Pervin Çapan. Ankara: AKM..
- Niyazî-i Mısırî. *Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvıfâne*. Taksim İBB Atatürk Kitaplığı, Ty. Bel.Yz. K 0502.
- Nursî, B. S. (1986). *Mektubât*. İstanbul: Sözler.
- Nursî, B. S. (2012). *Sözler*. İstanbul: Söz.
- Özcan, A. (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyi'u'l-Fuzalâ* (C.2-3). İstanbul: Çağrı.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı.
- Schimmel, A. (2018). *İslamın Mistik Boyutları*. çev. Ergun Kocabıyık. 2. baskı. İstanbul: Alfa.
- Süreyya, M. *Sicill-i Osmani*. (C.4), Matbaa-i Âmire.
- Şükun, Z. (1966). *Ferheng-i Ziya*. (C. 2), İstanbul: MEB.
- Tatçı M. (1991). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Tolasa, H. (1973). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tulum, M. (2013). *Osmanlı Türkçesi*. İstanbul: Kapı.
- Uludağ, S. (2005) *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı.
- Uludağ, S. (2017). *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risalesi*, İstanbul: Dergâh.
- Uludağ, S. (2018). *Hücvirî. Hakikat Bilgisi Keşfü'l-Mahcûb*, İstanbul: Dergâh.
- Uludağ, S. (2019). Tasavvuf Kültürüne Genel Bir Bakış. *Niyazî-i Mısırî -Dönemi ve Tesirleri*. Ed. Efe, M., & Kocatürk, O. Bursa Orhangazi Belediyesi yayını(İstanbul : Gaye Kitabevi)